

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ВЛИВ КАРАНТИНУ

ELECTRONIC LITIGATION IN THE CIVIL PROCESS OF UKRAINE: DEVELOPMENT TRENDS AND IMPACT OF QUARANTINE

Васильєва-Шаламова Ж.В., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільного процесу

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кожемякіна К.С., студентка II курсу магістратури кафедри цивільного процесу
Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена висвітленню питання тенденцій розвитку цифрової трансформації у цивільному судочинстві. У статті проаналізовано впровадження цифрових технологій у цивільний процес України. Висвітлено питання впливу пандемії COVID-19 на електронне судочинство. Звернено увагу на позитивну динаміку розвитку електронного судочинства внаслідок запровадження карантинних обмежень на території України. У статті проаналізовано зміни до Цивільного процесуального кодексу України, що були внесені у зв'язку із такими обмеженнями, а саме закріплення можливості участі у судовому засіданні у режимі відеоконференції із використанням власних технічних засобів. Проілюстровано тенденції збільшення кількості судових справ, що розглядаються у режимі відео-конференції, майже у два рази порівняно з до карантинним періодом. Досліджено останні зміни у сфері електронного судочинства – початок роботи окремих модулів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, а саме «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистеми відеоконференцв'язку. Охарактеризовано функціонал зазначених підсистем. Виокремлено переваги Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, серед яких економія часу, коштів, швидкий доступ до матеріалів справи, розвиток принципів гласності та відкритості, зменшення кількості особистих контактів. У статті також сформульовано недоліки та проблеми функціонування сучасного електронного судочинства, що полягають у нестачі фінансування, технічного забезпечення, нестабільна робота окремих модулів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи тощо. У роботі окреслено перспективи розвитку Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи – стабілізація роботи підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистеми відеоконференцв'язку, розробка та впровадження нових модулів, зокрема модуля, що відповідатиме за кіберзахист.

Ключові слова: електронне судочинство, електронний суд, цивільний процес, єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, електронний кабінет, модулі.

The article is devoted to the issue of trends in the development of digital transformation in civil proceedings. The article analyzes the introduction of digital technologies in the civil process of Ukraine. The impact of the COVID-19 pandemic on e-litigation is highlighted. Attention is drawn to the positive dynamics of e-litigation development due to the introduction of quarantine restrictions on the territory of Ukraine. The article analyzes the amendments to the Civil Procedure Code of Ukraine, which were made in connection with such restrictions, namely the consolidation of the possibility of participating in a court hearing by videoconference using their own technical means. The tendencies of increasing the number of court cases considered by videoconference almost twice as much as in the pre-quarantine period are illustrated. The latest changes in the field of electronic litigation have been studied – the launch of separate modules of the Unified Judicial Information and Telecommunication System, namely "Electronic Cabinet", "Electronic Court" and video conferencing subsystem. The functionality of these subsystems is described. The advantages of the Unified Judicial Information and Telecommunication System are highlighted, including saving time, money, quick access to case materials, development of the principles of publicity and openness, and reduction of the number of personal contacts. The article also formulates the shortcomings and problems of modern electronic litigation, such as lack of funding, technical support, unstable operation of individual modules of the Unified Judicial Information and Telecommunication System and more. The paper outlines the prospects for the development of the Unified Judicial Information and Telecommunication System – stabilization of the subsystems "Electronic Cabinet", "Electronic Court" and video conferencing subsystem, development and implementation of new modules, including the module responsible for cybersecurity.

Key words: electronic litigation, electronic court, civil process, the only judicial information and telecommunication system, electronic cabinet, modules.

Вступ. Перші кроки на шляху до цифрової трансформації судочинства європейського простору відбулися ще у 1995 році із прийняттям Комітетом міністрів Ради Європи Рекомендації від 11 вересня 1995 року № R (95) 11 щодо відбору, опрацювання, подання та архівації судових рішень у законних інформаційно-пошукових системах [1]. Звичайно прийняття цієї Рекомендації не означало одночасне запровадження електронного судочинства в усіх країнах Європи, однак зазначені кроки стали визначними для розвитку та функціонування автоматизованих судових систем. Не залишилось осторонь в цьому питанні судочинство України. Процес діджиталізації судочинства європейських країн розпочався на рубежі 2008-2009 років і продовжує інтенсивно розвиватися.

Особливо гостро постала проблема розвитку електронного цивільного судочинства в Україні, на початку 2020 року у зв'язку із поширенням на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 та упровадженням Кабінетом Міністрів України карантинних обмежень.

Надзвичайно актуальними кроками в умовах пандемії стали внесенні зміни до Цивільного процесуального кодексу України, зокрема щодо введення можливості участі у судовому засіданні у режимі відеоконференції із використанням **власних технічних засобів** та початок функціонування у 2021 році окремих модулів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Враховуючи світові тенденції що до можливості не зупиняти правосуддя в умовах карантину, а продовжувати слухати справи в режимі онлайн.

Метою статті є виявлення переваг та недоліків розвитку діючого законодавства стосовно електронного судочинства в цивільному процесі України починаючи з 2004 року до теперішнього часу.

Виклад основного матеріалу.

Зародження електронного судочинства на українських теренах

I. Докарантинний період. Електронне цивільне судочинство на українському просторі почало зароджуватись ще 18 років тому, з прийняттям у 2004 році ЦПК України

та закріплення фіксування цивільного процесу технічними засобами [2].

Того ж року починається активна розробка сайту Судова влада України, офіційного веб-порталу судової влади України, на якому публікується інформація про діяльність судів загальної юрисдикції, інших органів і установ судової гілки влади.

У 2006 році Законом України «Про доступ до судових рішень» були врегульовані відносини щодо забезпечення доступу до судових рішень (рішень, судових наказів, постанов, вироків, ухвал), ухвалених судами загальної юрисдикції та введено Єдиний державний реєстр судових рішень (ЄДРСР) [3].

Наступним кроком у процесі діджиталізації цивільного судочинства став 2010 рік та Закон України «Про судоустрій та статус суддів», а саме прийняття норми про впровадження у судах загальної юрисдикції автоматизованої системи документообігу суду (ст. 15) [4].

У 2012 році були внесені зміни до ЦПК України та закріплено норми про участь учасників процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції (ст. 158-1) [5], що безсумнівно стало важливим етапом у процесі цифрової трансформації цивільного судочинства.

У подальшому процесі розвитку електронного судочинства розвивалися більш стрімко.

2013 рік став плідним для роботи Державної судової адміністрації – з 17 червня у місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції був запроваджений порядок щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу [6], а з 3-го червня запроваджено пілотний проект щодо надсилання судами учасникам цивільного судочинства текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень [7].

Необхідність впровадження в Україні інформаційних технологій у роботу судів та автоматизацію їх діяльності була також закріплена в рамках Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої указом Президента України від 20 травня 2015 року [8].

Дуже важливим роком для електронного судочинства України став 2017 рік. Законом України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [9] у новій редакції викладено Цивільний процесуальний кодекс України, зокрема, статтею 14 якого було постановлено існування у судах Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (далі також ЄСІТС), яка мала б забезпечувати обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь сторін процесу у судових засіданнях в режимі відеоконференції. Впроваджено автоматичний розподіл справ, а це означає, що визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється ЄСІТС у порядку, визначеному ЦПК України.

Змінами до процесуальних кодексів та інших законів в частині судового процесу було передбачено старт роботи ЄСІТС на початку 2019 року, проте 1 березня 2019 року Державна судова адміністрація України призупинила її повноцінний запуск [10]. Підсистема ЄСІТС «Електронний суд» розпочав своє функціонування з 01 січня 2019 року, однак тільки у тестовому режимі [11].

Причинами відкладення запуску та повернення положення про ЄСІТС на доопрацювання стали:

По-перше, прогалини у нормативно-правовому регулюванні та необхідність передбачення у процесуальних кодексах норм щодо поетапного впровадження ЄСІТС.

По-друге, нестача матеріально-технічного забезпечення: комп'ютерів, техніки, Інтернет забезпечення судів.

По-третє, необхідність стабілізації роботи модулів. Пілотні проекти дозволили з'ясувати слабкі сторони роботи підсистеми та виправити їх у майбутньому.

Якщо проаналізувати стан електронного судочинства у Україні до початку пандемії, а саме до березня 2020 року вже існували:

- Єдиний державний реєстр судових рішень, де за фільтрами можна знайти судові рішення по всім справам. Текст рішення є повним, окрім персональних даних сторін;

- Сайт судової влади – ресурс, де можна знайти:

- інформацію по будь-якому суду (у т.ч. судді, номери телефонів, режим роботи, оголошення щодо особливостей діяльності роботи суду, оголошення про виклик до суду);

- інформацію про стан розгляду справ;

- інформацію про розклад судових засідань та місце їх проведення;

- автоматизована система документообігу суду;

- тестовий режим роботи окремих модулів ЄСІТС.

II. Період пандемії коронавірусу та карантинні обмеження.

Поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 та запровадження постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 карантинних обмежень [12] не означало зупинення роботи судової гілки влади, а навпаки стало рушійною силою для більш стрімкого розвитку інформаційних технологій у цивільному судочинстві України. Якщо до початку пандемії у ЦПК України існувала можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції лише з іншого суду, який територіально більше наближений до учасника справи, то у зв'язку із впровадженням карантину 02.04.2020 статтю 212 ЦПК України було доповнено частиною 4, якою запроваджена реальна можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів [13].

З 13.04.2020 Державною судовою адміністрацією передбачено використання EasyCon або інших доступних для суду та учасників судового процесу засобів, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеоконференції зв'язку [14].

Для здійснення відеозв'язку за допомогою EasyCon необхідно:

- 1) зареєструватися на порталі EasyCon через електронну пошту або за допомогою електронного цифрового підпису для підтвердження особи;

- 2) звернутися до суду із заявою про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції не пізніше, ніж за 5 днів до дати засідання.

При цьому відповідальність за ризики, пов'язані з технічною неможливістю участі в режимі відеоконференції за межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо, несе учасник справи, який подав відповідну заяву.

Незважаючи на законодавче закріплення важливим практичним моментом була умова наявності у суді відповідної технічної можливості проводити такі засідання. Відтак непоодинокими стали випадки відмови у задоволенні клопотання з причин відсутності технічних можливостей, навіть у місті Києві, наприклад, ухвала Деснянського районного суду міста Києва від 21.04.2020 у справі № 754/8161/18 [15], ухвала Голосівського районного суду міста Києва від 07.05.2020 у справі № 752/11775/17 [16] тощо.

Важливою практичною проблемою став також скепсис деяких суддів до судових засідань у режимі відеоконференції із застосуванням власних технічних засобів, зокрема у зв'язку із проблематичністю ідентифікації учасника судового процесу.

Водночас, відповідно до звітів, розміщених на сайті Судової влади України, в загальному прослідковується позитивна динаміка збільшення кількості справ, що роз-

глядалися у судових засіданнях у режимі відеоконференції у 2019–2021 роках. Так, у 2019 році було розглянуто 3 596 цивільних справ, у 2020 році (році введення карантинних обмежень) – цей показник збільшився на приблизно на 20% та становив 4 197 справ, у 2021 році у режимі відеоконференції було розглянуто майже вдвічі більше справ, ніж у 2019 – тобто 6 071 справ.

При цьому відсоткове співвідношення розглянутих та нерозглянутих цивільних справ протягом 2019–2021, незважаючи на карантинні обмеження, залишалось приблизно на тому самому рівні.

З наведеного вище слідує, що впровадженням EasyCon та відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів мало позитивний ефект на цивільне судочинство.

Однак, питання, яке залишалось актуальним: **«Що з функціонуванням ЄСІТС?»**

Тільки 26 травня 2021 року набув чинності закон щодо впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [17], а 17 серпня 2021 року Вища рада правосуддя затвердила Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Цей документ визначає:

- порядок функціонування в судах та органах системи правосуддя окремих підсистем (модулів) ЄСІТС, зокрема підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистеми відеоконференцзв'язку;

- порядок вчинення процесуальних дій в електронній формі з використанням таких підсистем;

- особливості використання в судах та органах системи правосуддя іншого програмного забезпечення в перехідний період до початку функціонування ЄСІТС у складі всіх підсистем (модулів) [18].

Отже починаючи з 5 жовтня 2021 року офіційно функціонують три підсистеми ЄСІТС, а саме: Електронний кабінет, Електронний суд та підсистема відеоконференцзв'язку.

Підсистема «Електронний кабінет» це основний інструмент доступу користувачів до ЄСІТС, що передбачає реєстрацію електронних кабінетів з присвоєнням офіційних електронних адрес для адвокатів, нотаріусів, приватних виконавців, судових експертів, державних органів та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки для використання всього функціоналу електронного судочинства: надання довіреностей та оформлення ордерів, використання функціоналу підсистем Електронний суд, отримання повідомлень на поштову скриньку, реєстрації для застосування мобільного додатку eСуд, реєстрації у підсистемі відеоконференцзв'язку.

За 2021 рік до підсистеми направлено та зареєстровано 257 926 заяв (клопотань)[19].

Підсистема «Електронний суд» це підсистема ЄСІТС, що передбачає можливість вчинення користувачами процесуальних дій в електронній формі, зокрема, але не виключно подання, реєстрації, надсилання процесуальних та інших документів, доказів учасниками; надсилання матеріалів справи судом, у т.ч. копії судового рішення, надання електронних довіреностей на вчинення дії в Електронному суді тощо.

У підсистемі також можна створити процесуальні документи із застосуванням вбудованого текстового редактора шляхом заповнення форм документів.

За інформацією, оприлюдненою ДП «Центр судових сервісів» на Facebook-сторінці «Електронний суд» за 2021 рік у підсистемі було зареєстровано 55 183 нових користувачів, 29 909 з яких, користувачі, що зареєструвалися після початку функціонування підсистем [19].

У травні 2021 році було анонсовано запуск спеціалізованого мобільного додатку eСуд, так званий «суд у смарт-

фоні». Мобільний додаток eСуд доступний для безкоштовного завантаження на телефон та відображає меню Електронного кабінету, інтерфейс адаптований до мобільного пристрою: доступ до перегляду справ, повідомлень, документів. За 2021 рік 28 688 користувачів завантажили та почали користуватись застосунком з яких: – Android – 16 392; iOS – 12 296.

За належної роботи застосунку має забезпечуватися доступ до Електронного кабінету з будь-якої локації. Однак «суд у смартфоні» вже встиг завоювати недовіру користувачів у зв'язку із проблемами у роботі програми.

Підсистема відеоконференцзв'язку забезпечує учасникам справи можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції:

- поза межами приміщення суду у будь-якому зручному приміщенні за допомогою свого Електронного кабінету та власних технічних засобів;

- у приміщенні іншого суду – за допомогою технічних засобів суду;

- під час конференції можна передавати учасникам справи і суду електронні файли.

З початку функціонування підсистеми (05.10.2021) зареєстровано 10 097 нових користувачів, а за весь 2021 рік загальною цифрою нових користувачів сягнула 27 555 осіб.

При цьому за той самий 2021 рік було проведено 152 915 відеоконференцій, тобто майже 13 000 кожного місяця або 619 конференцій кожного робочого дня [19].

Запровадження ЄСІТС є безумовно позитивною подією, що спрямована на оптимізацію судочинства. На нашу думку, можна виділити такі позитивні аспекти її функціонування:

- економія часу – сформувати та подати процесуальний документ можна набагато швидше, уникаючи необхідності відстоювати черги у канцелярії або на пошті;

- економія коштів (стосується роботи з процесуальними документами у справах);

- швидкий доступ до матеріалів справи у зручний час (можливість ознайомлюватися із матеріалами справи, незалежно від того, чи зручно помічнику судді);

- утвердження принципів доступу до правосуддя та відкритості інформації щодо справи (надіслати чи переглянути документ зможе кожен учасник процесу, який пройшов процедуру реєстрації в системі та має особистий електронний цифровий підпис);

- скорочення кількості особистих контактів учасників процесу зі співробітниками суду, а тому і менша вірогідність існування домовленостей про «правильне» судові рішення.

Разом з тим, неможливо не зазначити про певні складнощі, що виникають у зв'язку із впровадження цифрових технологій у судочинстві, а саме:

- неналежне матеріально-технічне забезпечення, зокрема судової влади, в результаті якого не всі суди підключені до системи «Електронний суд»;

- відсутність стабільного доступу до мережі Інтернет, що стосується не тільки суду, а й сторін, інших учасників справи;

- недовіра працівників апарату суду до системи, внаслідок чого, сторони змушені вдаватися до старого паперового варіанту подання документів;

- відсутність засобів впливу на працівників суду, що нехтують використанням ЄСІТС;

- відмова представників, учасників процесу використовувати Електронний суд через незручність використання, неможливість зміни шаблонів запропонованих процесуальних документів тощо;

- неправильна робота системи у зв'язку зі збоями програми, наприклад користувачі мобільного застосунку eСуд скаржаться на те, що система зависає «викидає» з особистого кабінету на середині процесу завантаження, при цьому матеріали не зберігаються, внаслідок чого необхідно

робити декілька спроб для завершенні тієї чи іншої процесуальної дії;

– виникає загроза хакерських атак, особливо на фоні хакерських атак на урядові сайти від 14 січня 2022 року, від 15 лютого 2022 року, в результаті яких дані можуть бути викривлені або сфальсифіковані.

Які перспективи розвитку ЄСІТС?

У грудні минулого року Держаною судовою адміністрацією було затверджено Концепцію Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки, у якій Держаною судовою адміністрацією було проаналізовано поточний стан діджиталізації, включно із проблемами, що необхідно вирішити для належного функціонування системи, визначено пріоритетні напрями роботи, а також визначено заходи та механізми їх реалізації [20].

Так, протягом наступних 3 років запланована низка заходів, спрямованих на підвищення ефективності та безпеки функціонування електронного судочинства у Україні, а саме:

- стабілізація роботи та розширення функціоналу запущених модулів ЄСІТС: Електронного кабінету, Електронного суду, веб-порталу судової влади України, ЄДРСР, тощо;
- створення та впровадження нових модулів ЄСІТС, а саме – електронного документообігу, Єдиного державного реєстру виконавчих документів, Електронного архіву, «Судової практики», «Суддівського досьє»;

- побудова комплексних систем захисту інформації та кіберзахисту, у тому числі впровадження модуля «Управління інформаційною безпекою та доступом»;
- забезпечення судів належним обладнанням.

Висновки. Виходячи з вищевказаного, можна зазначити, що запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи стало органічним продовженням діджиталізації цивільного судочинства, започаткованого ще у 2004 році. Світова пандемія COVID-19 прискорила розвиток електронного судочинства в Україні. Як виявилось повноцінний запуск ЄСІТС – це питання не одного року. Довгоочікуваний запуск трьох модулів ЄСІТС: Електронний кабінет, Електронний суд, підсистема відеоконференцзв'язку 5 жовтня минулого року (через 5 років після анонсування ЄСІТС), запуск спеціалізованого додатку «Суд» стали вагомими кроками для судочинства України в цілому. Перевагами функціонування ЄСІТС є ефективність, прозорість і значна економія коштів та людських ресурсів. Водночас існує ряд проблемних питань роботи системи, які в основному пов'язані із організаційно-технічними та матеріально-технічними аспектами, що безумовно негативно впливають на довіру користувачів. Важливим є те, що державна політика України спрямована на усунення зазначених недоліків, покращення організаційного забезпечення та підвищення рівня інформатизації діяльності судів, органів системи правосуддя, оптимізації процесів, підвищення безпеки і надійності системи та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у судочинстві в цілому, як однією з гарантій доступу до правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рекомендація від 11.09.1995 № R (95) 11 щодо відбору, опрацювання, подання та архівації судових рішень у законних інформаційно-пошукових системах. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU95388#> (дата звернення: 21.01.2022).
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 21.01.2022).
3. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text> (дата звернення: 21.01.2022).
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-IV (закон втратив чинність) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text> (дата звернення: 21.01.2022).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції: Закон України від 04.07.2012 № 5041-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5041-17/ed20130609#Text> (дата звернення: 21.01.2022).
6. Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу: Наказ Державної судової адміністрації України від 31.05.2013 № 72 URL: https://adm.dp.court.gov.ua/sud0470/email_court/34773/ (дата звернення: 21.01.2022).
7. Про реалізацію пілотного проекту щодо надсилання судами SMS-повідомлень учасникам судового процесу (кримінального провадження): Наказ Державної судової адміністрації України від 01.06.2013 № 73 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0073750-13#Text> (дата звернення: 21.01.2022).
8. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (дата звернення: 21.01.2022).
9. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 № 6232 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/ed20171003#Text> (дата звернення: 21.01.2022).
10. Про повернення на доопрацювання проекту Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему: Рішення Вищої ради правосуддя від 28.02.2019 № 624/0/15-19 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS31575#> (дата звернення: 21.01.2022).
11. Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» у місцевих та апеляційних судах: Наказ Державної судової адміністрації від 22.12.2018 № 628 / ВР України. 2018. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/628_18.pdf (дата звернення 01.02.2022)
12. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.01.2022).
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 № 540-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> (дата звернення: 21.01.2022).
14. Про затвердження Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесі за участі сторін поза межами приміщення суду: Наказ Державної судової адміністрації від 08.04.2020 № 169 URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/N_169_20.pdf (дата звернення: 21.01.2022).
15. Ухвала Деснянського районного суду міста Києва від 21.04.2020, судова справа № 754/8161/18, URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88845440> (дата звернення: 18.02.2022).
16. Ухвала Голосіївського районного суду міста Києва від 07.05.2020, судова справа № 752/11775/17, URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/89223833> (дата звернення: 18.02.2022).
17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Закон України від 27.04.2021 № 1416-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text> (дата звернення: 21.01.2022).
18. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/richenna_VRP_ECITS_21.pdf (дата звернення: 21.01.2022).
19. Електронний суд та «eСуд»: скільки користувачів зареєструвалося у 2021 році // Судебно-юридическая газета. – 2021. – URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/224942-elektronniy-sud-ta-yesud-skilki-koristuvachiv-zareyestruvalosya-u-2021-rotsi> (дата звернення: 21.01.2022).
20. Концепція Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки: Державна судова адміністрація URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/konsep_ECITS_22_24.pdf (дата звернення: 21.01.2022).